

Aurora Bertrana i Lluís Nicolau d'Olwer:

una amistat de catorze anys

Catalina Bonnín

Lluís Nicolau d'Olwer
(Barcelona 1888 - Mèxic 1961).

L'AMISTAT ENTRE AURORA BERTRANA I LLUÍS NICOLAU D'OLWER COMENÇÀ I ACABÀ A GINEBRA. El 1924 l'intel·lectual i polític hi vivia l'exili per culpa de la dictadura de Primo de Rivera; Aurora hi havia anat per guanyar alguns diners tocant el violoncel en un hotel de Mürren amb l'objectiu d'estudiar música i rítmica a l'Institut Dalcroze. Però per a Aurora tot plegat havia resultat un fracàs; no encaixava dins el caràcter classista i poc pedagògic de l'Institut, ni tampoc tenia suficients mitjans econòmics. La primavera del 1924 ja havia abandonat els estudis i havia treballat de mainadera i de música. Havia conegut Monsieur Choffat, que es convertiria en el seu marit, i Mademoiselle Collet havia obtingut un contracte per al quartet femení en un hotel de Chesières, al cantó del Vaud dels Alps. Poc abans de partir-hi, el juliol del 1924, Aurora enviava la primera carta a l'amic Nicolau, en la qual li donava un encàrrec de part de la família i li comunicava la partida (1).

Feia poc que s'havien trobat cara a cara en un carrer de Ginebra (2). Abans no s'havien tractat gaire, però Aurora admirava la personalitat intel·lectual i política de Nicolau. El fet de trobar-se casualment els va empènyer l'un a l'altre amb una sobtada cordialitat.

Aquella primavera, Nicolau baixava sovint del seu hotel de Mont Salève per passar unes hores a la ciutat, on fruïa de l'amistat d'Aurora. Solien passejar per la vora del llac o llogaven una barca de rem i barquejaven. Nicolau nedava mentre Aurora menava la barca i després s'acostaven a algun restaurant de la riba. Conversaven de temes intranscendents. Aurora Bertrana aclareix, a les seves memòries, el caire d'aquestes relacions: «Mai, ni per un curt instant, no hi va haver entre en Nicolau i jo ni un gest ni una paraula ni una mirada equívocs d'aquells que solen barrejar-se en les relacions amistoses entre un home i una dona joves, i poden enterbolir-les.» (op. cit. pàg. 455).

Les primeres cartes

A l'hotel Chamossaire, de Chesières, Aurora troba una certa placidesa, després d'una època de greus mancances: només tres hores de treball al dia, tocant per als clients de l'hotel; menjar acceptable i passejades per la bellesa dels Alps. Prega a l'amic que la visiti, per fruit amb ella de les excel·lències del paisatge, però ell s'hi nega. Les cartes són continuades, però, pel que sembla, les de l'amic són migrades, encara que li envia «pape-rassa patriòtica», diaris i revistes. Segons confessa Aurora a les *Memòries*, Nicolau és l'home més interessant dels amics que va tenir des de l'any 1923 al 1925.

Però el març del 1925 envia a l'amic una carta que diu: «Què faig, dieu? *La destiné commande*. Jo tinc pel moment projectes burgesos (el meu equilibri esdevé esfereïdor, començo a témer per la meua espiritualitat). Imagineu-se que potser em casi (!!!). No tinguent diners per a seguir els meus estudis, ni esperances de tenir-los, m'he guanyat la vida com he pogut de violoncel·lista i ara... faig una vida estúpida vegetant al costat dels meus pares (...). Casada o soltera, estudianta o burgesa, sempre tindrè un gran goig de veure-us

i parlar una estona amb vós (i fins acompanyar-vos a remar al Leman si l'ocasió es presenta)». Però la decisió devia ser ja presa perquè tot d'una l'amic rebia la targeta d'invitació a noces que s'havien de celebrar el 30 de maig del 1925.

Després del casament

La casada de fresc continuava escrivint a l'amic Nicolau que sembla que no va assistir al casament, i signava amb una lleugera diferència: Aurora Bertrana de Choffat. També es nota un canvi de to, com un distanciament d'amiga ofesa.

El 1927 ja li escrivia des de Tahití. La llarga carta de vuit quartilles expressa la recança de l'oblit de l'amic i una certa enyorança. Li explica totes les incidències del viatge i les meravelles del paisatge que acaba de descobrir.

El maig del mateix any li agraeix una carta llegida amb veritable plaer i afegeix: «Em demanau detalls de la meua vida. Heu's aquí un gran mot «Felicitat», tot el demés són petits detalls. Vos no coneixeu el meu marit i encara que us el hagués presentat no el coneixeríeu tampoc. Un xicot concentrat i silenciós en societat que dona impressió d'un gran tímit. Sempre sembla allunyat dels que l'envolten i fa cara d'aburrit. En un mot poc brillant exteriorment però quin tresor en la intimitat!. Juganer i alegre com un infant amb una sensibilitat exquisida, ple de sinceritat i espontaneïtat, honrat i treballador, amb un terror sincer del món, no viu només que per la nostra llar». Li explica tot el festeig i el prometatge. I continua: «I vós? Per què no us caseu? Jo crec sincerament que vós faríeu la felicitat d'una dona. Però la dona que farà la vostra creieu que no existeix. Sí... deu existir, un dia o altre es troba, potser l'haveu ja trobat i us ha mancat el valor per afrontar la vida matrimonial, potser que hi sou a temps encara...». També li explica els seus afers intel·lectuals i artístics, dirigint una coral, ensenyant a tocar el piano i el violoncel i divagant sobre el fet d'escriure. Aurora Bertrana és tan feliç que oblidava el seu llinatge i signa: «la vostra amiga Aurora Choffat». L'agost del mateix any agraeix a l'amic una lletra i un llibre com «una barca que passa enmig d'un oceà desert...». Té una mica de por de la «felicitat animal» en què navega. Explica aquesta felicitat literàriament amb paràboles i imatges, però les lloances al marit i el creixent amor recíproc expressats són sincers. I el paradís sentimental d'Aurora Bertrana es basteix en aquell paradís de la Polinèsia, encara no malbaratat totalment per la civilització (3). La felicitat es barreja amb la mandra pròpia del paradís on viu, i per això agraeix tant les cartes de l'amic Nicolau, així com les del seu pare Prudenci Bertrana, perquè connecten Aurora Bertrana amb el seu món i perquè són una lliçó intel·lectual. Confessa que viu entre la realitat i el somni, que el «benestar animal» li lleva el desig de lluita i gairebé renuncia a la vida intel·lectual. A més, el pare l'ha desanimada per escriure. Cal que l'amic Nicolau sigui el seu lligam amb Catalunya. Efectivament, Nicolau d'Olwer es converteix, en aquests moments, en el seu mentor literari i possibilita la publicació de cròniques acompanyades amb fotografies de monsieur Choffat a la revista *D'Ací i d'Allà*, les quals més endavant conformen el llibre *Paradisos Oceànics*, que va resultar molt exitós.

«Sóc una lluitadora sentimental eternament derrotada».

Felicitat i contradiccions

A les catorze cartes que Aurora Bertrana envia a Nicolau d'Olwer des de la Polinèsia podem trobar tota l'esplendor de la felicitat matrimonial, però també hi ha la confessió de les seves contradiccions: «Fins ara he lluitat, he sofert, he desitjat, m'he desesperat, maleït i plorat i fins passat gana, però he viscut, he tingut una personalitat i un volguer i un etern desig de quelcom. El meu destí estava a les meves mans i jo el menava

Ginebra, escenari de les trobades d'Aurora amb Nicolau d'Olwer.

amb raó o sense, allà on jo volia. Jo (amb majúscula) era la sola i sobirana mestressa dels meus actes, mentre ara he esdevingut un petit jo (amb minúscula al costat d'un Ell (gran i sobirà)). Ell, el meu home, és el que té una personalitat, una existència. Jo sóc el mirall de la seva imatge. L'estimo com mai vaig creure que es pogués estimar un home i ell m'estima més del que em mereixo. M'estima com un home fort i sà estima la seva esposa, triada per amor i enamorada, i aquesta gran felicitat tan desitjada, ha fet de mi una mena de dona oriental –horror dels horrors. Als 15 anys viatjava sola per assolir la cultura musical que em calia, i també un xic per amor de la llibertat i la independència... i als 30 (4) sóc una nina en mans d'un home que estimo i que es mereix tots els sacrificis i renunciïes. Tot això em fa una mica d'angúnia perquè prova una vegada més que mai s'està content.» (carta del 6 de febrer de 1928).

Sembla que l'amic li comunica que només li resta «fredor i vellesa» i viu enmig d'un ensopiment. Ella malda per animar-lo alhora que li recorda que ambdós patien el mateix ensopiment quan barquejaven pel Lemán; ara, ella n'ha pogut fugir gràcies a l'amor.

Si bé adesiara es parla de llibres, del silenci de la revista *D'ací i d'Allà*, de la família i dels amics, i d'altres, la confessió sentimental és el tema més interessant, perquè aquestes cartes

Evocaciones de una vida errante

La primera amistad

Fue en Ginebra alla por los primeros días de septiembre de 1922.

Erón las ochos de una de esas delicias bellas noches del verano fúero.

Junto a la ventana se me quedé estancada contemplaba un trocito de cielo entre las altas casas.

Había apagado la luz.

Me sentía perdida en una soledad silenciosa, poblada de añoranzas y recuerdos. "Sola en el cuarto, sola en la casa, sola en la ciudad, casi sola en el mundo" gemía mi corazón en exageraciones juveniles.

Dos días llevaba en Ginebra sin conocer a nadie abandonada a la herida indiferencia de los ciudadanos.

Los últimos destellos de un romántico amor mediterráneo, llenaban todavía mi alma después de dos me-

Manuscrit d'Aurora Bertrana sobre la seva estada a Ginebra, l'any 1922.

són l'únic document d'Aurora Bertrana on s'expressa directament i sincera sobre el seu matrimoni, aspecte biogràfic que tracta amb distància i ironia a les memòries, sense gaires expressions sentimentals, i que fins ara s'ha considerat un enigma de la seva vida.

Retorn a Catalunya

De tornada a Catalunya, després de tres anys a Papeete, els amics es poden veure, però sobretot es cartegen. Aurora demana a l'amic que l'ajudi a fer-se sòcia de l'Ateneu Barcelonès, es feliciten el cap d'any, l'amiga felicita l'amic per cada èxit professional, literari o polític. Es queixa, també, que a penes es veuen i que no el troba mai a l'Ateneu, on al final es dona de baixa per no pagar les quotes. El març de 1930 li demana directament: «El meu marit és en tot el meu millor guiatge, però en literatura no pot ser-ho. El meu pare és una autoritat competent però està passant una temporada ben trista! Pobre home! Voleu esser el meu guia literari?». Reitera el desig del seu marit de conèixer-lo. Sembla com si Nicolau, al marge de les seves múltiples activitats, defugís aquesta coneixença. Del 1930 al 1935 Aurora Bertrana envia a Nicolau d'Olwer 23 escrits entre postals, notes i cartes, en els quals ex-

pressa un desig continu d'amistat, bons desitjos per als èxits de l'amic i, de vegades, la desil·lusió d'una trobada fracassada. El febrer de 1933 expressa: «Francament, comprenc la vida moderna, agitada i poc sentimental, la comprenc i l'admeto, però no la sé viure. Ho he provat i ho faig molt malament! Només tinc un somni: fugir. Anar a un lloc on hi hagi solament arbres, plantes, cascades, flors i essers simples i humils que no facin política ni literatura ni vulguin guanyar diners. Jo que en tornar a Catalunya ho vaig fer somniant en els meus amics, em trobo que ningú té temps per l'amistat. Vós sou un dels pocs homes en l'amistat del qual encara crec, Nicolau!»

L'agost del 1934, des de Ginebra, li envia una carta recordant l'estiu en què Aurora li demanava repetidament que la visitàs als Alps sense resultat, el mateix estiu que monsieur Choffat li posava flors boscanes a la finestra del xalet. L'estiu que va decidir el seu destí. És una carta profundament sincera en la qual demana, humilment, la revifricació de l'amistat.

Els avatars de dues guerres

Poc després de la fugida al Marroc, durant la qual també tenia temps per escriure a l'amic Nicolau, esclatava la guerra. El 1938 escriu des de Vilada, on s'està amb els pares, explicant la solitud que sent allunyada de Barcelona, sense saber on és

Aurora Bertrana, de visita al palau del Raussuni.

el marit i recordant amb enyorança el caire de les converses mantingudes al llarg de tants anys: ella parla i parla, mentre l'amic escolta i de tant en tant diu un mot. Mentrestant, somriu entre irònic i condescendent, amb una mirada amorosida per la miopia. Es lamenta, en aquests moments, de no haver assolit el somni de conservar l'amistat i s'autoqualifica de «lluïtadora sentimental eternament derrotada».

Els avatars de la guerra, la solitud, la manca de recursos econòmics, la malaltia, malmeten Aurora. El maig del 1938 ja li escriu des de Ginebra, des d'on no havia de tornar fins al 1949. Escriu repetidament i no rep contesta. És lluny dels pares i els amics i el marit tan sols no sap on és. Aurora Bertrana ha vorejat el suïcidi. Confessions tan amargues fan reaccionar l'amic i aviat Aurora li agraeix una carta. També li diu que ni llegeix ni escriu. Treballa com a secretària per poder menjar i no emmalaltir. Els retrets a l'amic per despreocupar-se de l'amiga són continuats. I a la fi frueixen d'una vetllada deliciosa. L'amic Nicolau, també, li porta les notes que ella havia pres sobre la guerra d'Espanya, les quals havia sol·licitat a una delegació de la Societat de les Nacions que havia de visitar Barcelona. La darrera carta a Nicolau és datada el 28 de setembre de 1938.

Als inicis de la Segona Guerra Mundial els dos amics es toparen una altra vegada pel Quai de Bergues. «Madame Choffat havia desaparegut en la catàstrofe republicana espanyola i un nou ésser, encara ple de vida i d'entusiasme, que es deia Aurora Bertrana –la increvable, m'havia batejat un espiritual intèrpret francès– renaixia a Winkelried.» (5). Havia trencat tots els lligams que la unien amb la societat, es feia amb amics bohemis i freqüentava cafès de mala mort. Nicolau d'Olwer vivia a París amb una germana seva i havia anat a passar uns dies a Ginebra. Emprengueren una excursió plegats i un fotògraf els va fer una foto sobre el Pont de Montblanc. Lluís Nicolau la va pagar i, més tard, la hi envià amb una llarga dedicatòria. Pocs dies després, Palma Guillén, que acabaria essent l'esposa de Nicolau, els convidà a un dinar excel·lent. Són els darrers records visuals del bon amic que restaren a Aurora Bertrana.

Catalina Bonnín i Socías és llicenciada en Filologia Catalana

Notes

1. Del 1924 al 1938 Aurora Bertrana envià 73 cartes a Lluís Nicolau d'Olwer. Es troben al fons de l'Abadia de Montserrat. Els fragments reproduïts en aquest estudi són fidels a l'original, incloent-hi les errades.
2. BERTRANA, Aurora. *Memòries fins al 1935*. Barcelona, Pòrtic, 1973. Pàg. 453-456.
3. Vegeu VALLVERDÚ, Marta. «Una visió de l'exòtic en els llibres de viatges: *Paradisos Oceànics d'Aurora Bertrana*», dins *Els Marges*, 52. Març de 1995. Pàg. 103-114.
4. En realitat ja en tenia 35, complets el 29 d'octubre del 1927.
5. BERTRANA, Aurora. *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya*. Barcelona. Pòrtic, 1975. Pàg. 295.